

## Petőfi S. János búcsúztatásakor

Voltaképpen évtizedeken át volt beteg – még jobb életszakaszaiban is legalábbis gyengélkedő – de viszonylag hosszú életkort ért meg. Mégis váratlan volt halála, hiszen a legutóbbi időkhöz nemcsak otthon alkotott tovább, hanem tudományos ülésekre is rendszeresen eljárt, és nemcsak akkor, amikor (szerencsére gyakran!) ő volt az előadó. Pontos és fegyelmezett ember volt és ezt ráadásul igazán kedvesen, magától értetődő módon, a rá oly jellemző diákos mosollyal tette. Szívesen mutogatott családi fényképalbuma ezt a szerenitást „karakteresen” képviseli. Életútja úgy hozta, hogy három-négy ország egyetemén tanított. Mindenütt az átlag egyetemisták százai számára is továbbítani tudta a szövegnyelvészet rutineredményeit, ám mindenütt szert tett igazán tehetséges tanítványokra is, aki mesterüknek vallották. Szerencsére magyar kollégáival (és tanítványaival) is évtizedeken keresztül tudott együtt dolgozni. Személyes példaként mondhatom, magam már egyetemista koromtól, úgy 1961-től kezdve megismertem őt, a Nyelvtudományi Intézet akkor még Szalay utcai székhelyén, ott is a félemeleten, a bejáratnál jobbra, a sarokban levő kis szobában. És ma, az a doktorandusom, akit még a múlt év őszén is elküldtem hozzá konzultációra, épp tegnap védte meg dolgozatát. Mindez bizony azt jelenti, hogy több mint fél évszázadig lehetett táplálkozni kimeríthetetlen tudásából.

Petőfi tudományos érdeklődése egyetlen, ám sokrétű kérdéskörre irányult: milyen erők és hatások szervezik a szöveget? Sajátos, ám érvényes logikával, minthogy itt is a bonyolultabb (azaz tipikus) eseteket kedvelte, a költői szövegekkel foglalkozott a legszívesebben, ezek közül is leginkább a több művészetet megihlető művekkel, amelyeknek előadásmódja és tanításmódja érdekelte, no meg az, hogyan lehet mindezt felismerni, befogadni, tanítani. A szövegek ilyen „kontextusban” való léte nála mégsem a köznapi értelemben vett alkotóra vagy befogadóra, hanem magára a szövegre vonatkozik, annak öntörvényű rendszerét („kontextus” – ahogyan ő nevezte) vizsgálta.

Életműve tömbszerűen egységes, mégis elkülöníthetjük két szakaszát. Az elsőben tájékoztató és tájékoztató – a másodikban a maga szövegvizsgálatait építi ki egy minél precízebb és sokrétűbb, „ördöggyógyó-faragvány”-hoz hasonlító rendszerbe. Az első szakasz nem ért véget külföldre távoztával és igazán a bielefeldi évekig tartott. Az első korszakhoz sorolható műveiből a kortársak elsősorban a hivatkozásokat keresték ki, megnézték az idézett, akkor friss kiadványokat, azután visszatértek Petőfihez, és az ő kommentárjaihoz. A második korszak viszont egy szinte átvehetetlenül gazdag, folyton gyarapodó közléselemlethez kapcsolódott.

szövegértelmezést tartalmazott – amit utánozni még ma sem könnyű. Noha Petőfi jól tudott oroszul, és az ő szövegtani kutatásai kezdetén (hála Papp Ferencnek és másoknak) az akkori szovjet nyelvészet legjobb szereplői és eredményeik hamar ismertté váltak Magyarországon – meg az akkori új amerikai nyelvészet is gyorsan terjedt nálunk (itt főként Szépe Györgyé az érdem) – ő maga mégsem csupán a szovjet vagy amerikai kollégák ötleteit vette át, hanem már szinte legkorábbi írásaitól kezdve sajátos szövegelemző javaslatokat tett. Munkásságának második korszakában már inkább csak a német szövegnyelvészet maradt lényeges adaléka (vagy inkább körítése) az ő gondolatainak. A francia (főként amúgy is irodalmi szemléletű meg pszichologizáló) szövegvizsgáló strukturalizmus viszont igazában sosem hatott rá.

Ma már kevesen említik, hogy pályája kezdetén Petőfi a számítógépek és a kibernetika egyik legjobb hazai ismerője, terjesztője is volt. Ehhez matematikai képzettsége biztos alapot nyújtott. Persze, az 1960-as évek közepén (még hazánkban is) „mindenki” számítógépes nyelvész volt. (Magam is akkor írtam az Országház utcában az Urál-2 számítógépmonstrum meg Petőfi figyelő tekintete előtt áttekintésemet a számítógépes folklorisztika eredményeiről – amelyhez ebben az irányban azóta sem lehet sokat hozzá tenni.) Az akkori kibernetikai célkitűzés a nyelvi anyag pontosabb, axiomatikus leírására vonatkozott, és egy, a számítógép által elvégezhető automatikus elemzés kidolgozására törekedett. A mai számítógép-használat a nyelvtudományban viszont teljesen más, és nemcsak praxisában, hanem célkitűzéseiben is. Akkor a „mesterséges értelem” és a „gépi fordítás” voltak az alapfogalmak: mára az adatbankok és a zsebtelefonok enciklopédiaként használása a gyakorlat, legjobb változatában egy „morphologic” keretében. Az „első” megoldást (nemzedéktársai zömével együtt) Petőfi csak egy ideig követte – a második pedig már őt sem érdekelte igazán, noha mindig hangoztatta ennek használhatóságát és fontosságát. Arról, hogy akkor mire is gondoltunk, a legszélesebb közönség a *Világirodalmi Lexikon* „irodalom és információelmélet” címszavából (1977) értesülhetett – a többes szám itt azt jelzi, hogy a szócikket ketten írtuk alá. E cikkből is kiderül, ő minek tartotta magát. Nem nyelvésznek (hihetetlenül alapos felkészültsége ellenére sem), hanem irodalomtudósnak, sőt irodalomtanárnak. Persze – *en attendant mieux* – mára egészen mások az aktuális irodalomtudomány preferenciái. (Nem is mindenben egyeztethetők azt ő felfogásával.)

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy életének egy hosszú szakaszára, 1969-ben elhagyta Magyarországot, és csak fokozatos mértékben jöhetett vissza. Ez egy nagyon régi modellje a magyar értelmiségnek, Bakfark Bálinttól Liszt Ferencig, vagy éppen Eötvös Péterig – hogy csak zenészeket soroljak. Szerencsére Petőfi e csoporton belül azt az utat járta be, amit mondjuk Szenczi Molnár Albert – hogy egy nyelvészt idézzek – mindazt, amit kint megtanult,

végül is itthon, a magyar nyelvészetbe és oktatásba hozta vissza. Voltaképpen mindvégig megvolt a kapcsolata itthoni kollégáival, barátaival, és „visszatérése” után Budapest, Szeged, Debrecen egyaránt (noha mégsem teljesen egyformán) méltatta is tevékenységét.

Egyszer megkérdeztem tőle, nem mélylélektani önvallomás-e több tanulmányának tárgya és egyik kötetének címe: *elkallódni megkerülni*. Azt válaszolta: *nem*. Ám mikor én folytattam Weöres Sándor (egy másik Sándor) *Kockajáték* című versét: „*ez volt teljes életem jó volt tengerparton ülni habok játszottak velem ez volt teljes életem elkallódni megkerülni...*” – azt mondta: „*lehet, hogy mégis igazad van*”.

Nem búcsúzhatunk tőle a magyar szemiotika megemlézése nélkül sem. Ő is a legeslegelején (Fónagy Iván és Thomas Sebeok korában) már eljött a hazai szemiotika legelső rendezvényeire. Amikor pár éve a „modellálás”-szimposium negyvenedik évfordulóját ünnepeltük, ő is ott volt, hozzászólásában jól jellemezte akkori körülményeinket, nézeteit, nézeteinket. (Lásd a *Szemiotikai Tájékoztató* „ünnepi” számát, 2011-ből.) Tiszteleti tagja volt a Magyar Szemiotikai Társaságnak, évenkénti egri konferenciáink állandó és mindig visszavárt résztvevője. Amikor tavalyelőtt ősszel végre megkezdhattuk Budapesten a szemiotikai „mesterképzést”, őt és Szépet hívtuk meg a legelső órára: mondják el, hogyan tanítanak a jeltudományt az egyetemen? (Szépe akkor beteg volt, így az egyetlen útbaigazítás tőle származott.) Nagyszerű szegedi kötetsorozata, a *Szemiotikai szövegtan* mind ez ideig nemcsak a legterjedelmesebb, hanem a legszigorúbban magyar szemiotikai publikáció, benne elméleti áttekintések, történeti szemle, bibliográfia, és főként megannyi, sokoldalú, frappáns szöveg-elemzés mind megtalálható (gyakran Benkes Zsuzsával együtt jelezve).

Nyugodt lelkiismerettel kijelenthetem, szemiotikusaink mindig tisztában voltak Petőfi S. János jelentőségével, tisztelettel és szeretettel vették körül, még életében, nemcsak eltávoztakor. Ez így jó.

És végül azt is meg kell említenünk, mennyire egybeforrt a kutató élete munkásságával. Jól írta a költő, *Két vándor* című versében, amelyben a patak és az ifjú sorsát veti össze: „*Az elnémult patak / Honát veszette el; /A dalra kelt fiú / Ismét honára lel.*”

Ilyen alkalmakkor gyakran szólnak arról, hogy az eltávozottal befejeződött egy korszak. Józsa Péter, Papp Ferenc, Thomas A. Sebeok, Szépe György és most Petőfi S. János halála igazolja ezt a közvélekedést. Csak az marad meg, amit leírtak, tanóráikon elmondtak. És ez Petőfi esetében egész kis könyvtárnyi maradandó nyelvészet, irodalomtudomány és szemiotika egyszerre.